

КОНСТИТУЦІЙНЕ ТА МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 342.7

О. Б. Горова
кандидат юридичних наук, доцент,
Інститут Управління державної охорони
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ПРАВА ЖІНОК З ІНВАЛІДНІСТЮ В УКРАЇНІ

З моменту прийняття Декларації про державний суверенітет України 16 липня 1990 року та Акту проголошення незалежності України 24 серпня 1991 року, а також прийняття 28 червня 1996 року нової Конституції України в країні почалися демократичні перетворення, спрямовані на формування громадянського суспільства і правової держави. Виходячи з цього, права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави та всіх її органів як один з головних її обов'язків [1]. Проте, для того, щоб Україна дійсно стала демократичною, соціальною і правовою державою, як це встановлено в Конституції України, потрібно, щоб людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека були проголошені найвищою соціальною цінністю не тільки теоретично, але й стали реальністю нашого життя. Особливо це стосується самої вразливої категорії населення – осіб з ознаками інвалідності.

Інваліди є в усіх державах і серед усіх верств будь-якого суспільства. Більш ніж 500 млн. людей, що складає 10% всього населення Землі, мають ту чи іншу форму інвалідності. В більшості країн принаймні один з десяти чоловік страждає від фізичних, розумових або сенсорних дефектів і не менш 25% всього населення страждають розладами здоров'я. За офіційними даними, в Україні проживають близько 2,65 млн осіб, у тому числі 122,6 тис. дітей-інвалідів, тобто частка осіб цієї категорії в загальній структурі населення становить 5,3% усього населення, відповідно їх кількість зросла майже в 1,6 рази. Щороку їх кількість збільшується. Згідно з неофіційною статистикою, кожен п'ятий громадянин України – інвалід. На жаль, навряд чи все з їхнім життям гаразд. Хоча потрібно їм, загалом, небагато: можливість працювати, мати нормальні умови праці, вільно пересуватися як вдома, так і вулицями рідного міста, користуватися різними видами громадського транспорту, самостійно відвідувати магазини і заклади харчування, користуватися благами, які для інших людей є абсолютно доступні [9].

Сучасна політика щодо інвалідів у цивілізованому світі є результатом поступу за останні двісті років. Багато в чому вона відображає загальні умови життя, соціальну та економічну політику. В цілому її можна представити у двох системах відношення до інвалідів: японської та американської. Згідно першої, інвалід – це ганьба для сім'ї та країни, його треба сховати якомога далі, а згідно американської – все навпаки. До якої віднести Україну? В українському суспільстві інваліди й досі зустрічають у своєму оточенні необізнаність, зневагу, заборони і страх, які впродовж історії людства стримували соціальний розвиток цієї категорії членів суспільства та ізолювали їх від нього. Нам здається, що поки що до японської, але яка прагне стати країною американської моделі.

Світовий досвід свідчить, що політика стосовно інвалідів розвивалась поступово. Утворювались громадські організації інвалідів, їхніх родин та захисників їхніх прав, що відстоювали для них кращі умови. Останні півстоліття ознаменувались формуванням концепції інтеграції та нормалізації, які відображали зростання усвідомлення потреб і можливостей інвалідів, створенням різноманітних програм, направлених на забезпечення умов для їх нормальної соціальної реалізації, щоб вони могли отримувати освіту, працювати і користуватися соціальними благами нарівні з іншими членами суспільства.

Окрім зазначеного, необхідно відмітити, що права інвалідів протягом тривалого часу є предметом значної уваги як з боку Організації Об'єднаних Націй так і інших міжнародних організацій [2]. Така увага втілювалася у прийнятті низки важливих документів, що стосуються прав інвалідів і, насамперед, Декларації про права інвалідів від 9 грудня 1975 року, в якій закріплені такі основні положення:

– вислів „інвалід” означає будь-яку особу, котра не може самостійно забезпечити повністю або частково потреби нормального особистого і/або соціального життя через ваду, вроджену чи ні, його чи її фізичних або розумових здібностей;

– інваліди повинні користуватися всіма правами, викладеними у цій декларації. Ці права мають бути визнані за всіма інвалідами, без будь-яких винятків, без різниці та дискримінації за ознакою раси, кольору шкіри, статі, мови, віросповідання, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, матеріального стану, народження чи будь-якого іншого чинника, незалежно від того чи стосується це самого інваліда, чи його або її сім'ї;

– інваліди мають невід'ємне право на повагу їхньої людської гідності. Інваліди, якого б вони не були походження, незалежно від характеру та серйозності каліцтва чи вад, мають ті самі основні права, що й їхні співгромадяни того ж віку, що в першу чергу означає право на задовільне життя, яке б максимально наближалось до нормального і повноцінного;

– інваліди мають ті самі громадянські й політичні права, що й інші особи;

– інваліди мають право на заходи, які сприяють тому, щоб дати їм можливість набутти якомога більшої самостійності;

– інваліди мають право на медичне, психіатричне чи функціональне лікування, зокрема протезні та ортопедичні апарати, відновлення здоров'я і свого місця в суспільстві, освіту, ремісничу професійну підготовку та відновлення працездатності, допомогу, консультації, послуги з працевлаштування та інші види обслуговування, які дають їм змогу максимально реалізувати свої можливості і здібності та прискорюють процес їхньої соціальної інтеграції або реінтеграції;

– інваліди мають право на економічне й соціальне забезпечення та задовільний рівень життя. Вони мають право, відповідно до своїх можливостей, отримати і зберегти за собою робоче місце чи займатися корисною, продуктивною діяльністю, яка винагороджується, та бути членом профспілкових організацій;

– інваліди мають право на те, щоб їхні особливі потреби враховувались на всіх стадіях економічного та соціального планування;

– інваліди мають право жити у колі своєї сім'ї або в умовах, які замінюють її, і брати участь у всіх видах громадської діяльності, пов'язаних із творчістю чи проведенням дозвілля;

– інваліди повинні мати можливість користуватися кваліфікованою юридичною допомогою, коли подібна допомога необхідна для захисту їхньої особи і майна; коли вони є об'єктом судового переслідування, вони повинні користуватися звичайною процедурою, яка повністю враховує їхній фізичний чи розумовий стан;

– інваліди, їхні сім'ї та общини повинні бути повністю інформовані всіма наявними засобами про права, які містяться в цій декларації [3].

Найважливішим наслідком Міжнародного року інвалідів (1981 р.) стала Світова програма дій щодо інвалідів, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН та її резолюція 37/52 від 3 грудня 1982 р. Ці документи наголошують на праві інвалідів на однакові з іншими громадянами можливості та рівну участь у поліпшенні умов життя, що забезпечується загальним економічним та соціальним розвитком.

Не менш важливим міжнародним документом стала Конвенція про права осіб з інвалідністю, прийнята ООН у 2006 році і ратифікована Україною у 2009 році, метою прийняття якої є заохочення, захист й забезпечення повного й рівного здійснення всіма особами з інвалідністю всіх прав людини й основоположних свобод, а також у заохоченні поважання притаманного їм достоїнства [4].

Згідно статті 3 даної Конвенції, одним із її принципів є рівність чоловіків і жінок з ознаками інвалідності. В той же час, стаття 6 вказаного документу приділяє окрему увагу жінкам з інвалідністю. Так в ній стверджується, що «держави-учасниці визнають, що жінки з інвалідністю та дівчата з інвалідністю піддаються множинній дискримінації, й у цьому зв'язку уживають заходів для забезпечення повного й рівного здійснення ними всіх прав людини й основоположних свобод. Держави-учасниці вживають усіх належних заходів для забезпечення всебічного розвитку, поліпшення становища та розширення прав і можливостей жінок, щоб гарантувати їм здійснення й реалізацію прав людини й основоположних свобод, закріплених у цій Конвенції [4].

На жаль, на сьогодні, незважаючи на прийняття на національному рівні нормативно-правових актів, що стосуються осіб з інвалідністю, в Україні не існує державної стратегії щодо забезпечення прав жінок з інвалідністю згідно зі стандартами вказаного міжнародного документу. На міжнародному рівні також не відстежується розкриття виконання статті 6 Конвенції, яка гарантує жінкам з інвалідністю забезпечення повної та рівної реалізації їх прав. Забезпечення та реалізація прав жінок з інвалідністю на рівні держави не досліджувалися, і, навіть, після ратифікації даного міжнародного документу, така робота не проводилася. І в Державній цільовій програмі «Національний план дій з реалізації Конвенції про права інвалідів» на період до 2020 року [5], яка була прийнята в Україні, не передбачено ніяких заходів дій щодо реалізації вказаної статті Конвенції.

В Україні 8 вересня 2005 року був прийнятий Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», в якому гарантується забезпечення реалізації прав жінок, а також визначено основні положення щодо правового забезпечення рівних прав та можливостей

жінок та чоловіків [6]. Поряд з тим, усі нормативно-правові акти, які орієнтовані на забезпечення прав жінок, на жаль не враховують права жінок з інвалідністю, потребу у їх забезпеченні та реалізації. Українське суспільство змінюється, набирає дедалі більше європейських навиків та моделей поведінки, але на жаль одна із найбільш незахищених категорій осіб – жінки з інвалідністю досить часто потерпають і є приниженими з боку самого суспільства, зокрема від представників медицини, юриспруденції, не завжди і архітектурна культура сприяє розвитку цих жінок, їхнього виходу у світ [7].

Жінки та дівчата з інвалідністю нерідко зазнають дискримінації і не завжди можуть скористатися своїми правами. Особливо це стосується жінок з психічними та розумовими порушеннями, які знаходяться у соціальних закладах опіки та у сім'ях і які зазнають насильства, наруги та жорстокого поводження, не маючи можливості самостійно відстояти свої права. Закон України «Про попередження насильства у сім'ї», прийнятий Верховною Радою України 15 листопада 2001 року не містить спеціальних норм щодо врахування особливостей жінок з інвалідністю.

Жінки з інвалідністю практично не задіяні у процесах прийняття рішень, не представлені в органах законодавчої та виконавчої влади. Наприклад, згідно з офіційними даними у 2012 р. у Верховній Раді України серед 450 депутатів тільки 32 жінки, з них жодної жінки-інваліда, яка б могла лобювати інтереси цієї групи населення. Також відсутня державна статистика щодо залучення жінок з інвалідністю до державної служби, роботи в органах виконавчої влади, в освітній сфері, у сфері охорони здоров'я тощо. Існує недостатня поінформованість дівчат та жінок з інвалідністю щодо питань репродуктивного здоров'я, планування сім'ї, статі та інвалідності. Існуюча державна політика у цій сфері не розглядає цю групу як цільову.

Національна Асамблея Інвалідів України відзначає, що для жінок з різними формами інвалідності відсутні професійні психологічні та медичні консультації. Архітектурна недоступність лікарень, неякісні медичні послуги не дають можливості жінкам з інвалідністю користуватися послугами охорони здоров'я на рівні з іншими жінками, реалізувати своє право мати сім'ю, бути матір'ю. Існує недостатня поінформованість медичного персоналу щодо потреб жінок з інвалідністю. Жінки з інвалідністю стикаються зі значними складнощами у сфері охорони здоров'я. Як стверджує Уповноважений Верховної Ради України з прав людини Л. Денісова: «Жінки з інвалідністю не задоволені в першу чергу доступністю медичного обслуговування. 65% цих жінок відвідують менше ніж 1 раз на рік лікаря, 11 – займаються самолікуванням, а 76% взагалі не можуть потрапити до

гінеколога, тому що він розташований вище, ніж на першому поверсі, а ліфта не має» [8].

Таким чином, можна зробити висновок, що в Україні відсутня державна політика щодо забезпечення та реалізації прав жінок з інвалідністю, їх включення в життя суспільства. Жінки з інвалідністю зазнають дискримінації на підставі інвалідності та статі.

Література

1. Конституція України – К.: Велес, 2006. – 48 с.
2. Богданов С. Соціальний захист інвалідів: український та польський досвід. – К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2002. – С. 6–8.
3. Декларация о правах инвалидов. Провозглашена резолюцией ГА ООН от 9 декабря 1975 г. // Международные акты о правах человека: Сб. Документов. – М.: Изд. группа «Норма-Инфра», 2000. – С. 341–342.
4. Конвенція про права осіб з інвалідністю. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995>.
5. Державна цільова програма «Національний план дій з реалізації Конвенції про права інвалідів» на період до 2020 рок. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/706-2012-%D0%BF>
6. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>
7. Жінки з інвалідністю мають відчутти себе потрібними (семінар «Репродуктивне здоров'я жінок з порушенням опорно-рухового апарату у Львівській області». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.loai.lviv.ua/index.php/dijalnist-loai/informatsijna/gazeta blagovist/409-ginky>
8. Запобігання та протидія дискримінації жінок з вразливих соціальних груп: Виступ Л. Денісової на парламентських слуханнях. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2556182-denisova-rozpovila-aki-zinki-najbilse-poterpaut-vid-diskriminacii.html>
9. Офіційний сайт Уповноваженого ВРУ з прав людини. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/page/secretariat/pravo-na-sudovij-zaxist/informacziya-pro-pidrozdil/>

Анотація

Горова О. Б. Права жінок з інвалідністю в Україні. – Стаття.

Стаття присвячена характеристиці основних міжнародних стандартів прав інвалідів та національного законодавства з цього питання, особливо що стосується прав жінок з інвалідністю. Доведено, що сучасна політика щодо інвалідів у цивілізованому світі є результатом поступу за останні двісті років. Багато в чому вона відображає загальні умови життя, соціальну та економічну політику. В цілому її можна представити у двох системах відношення до інвалідів: японської та американської. Наголошено, що найважливішим наслідком Міжнародного року інвалідів (1981 р.) стала Світова програма дій щодо інвалідів, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН та її резолюція 37/52 від 3 грудня 1982 р. Виявлено, що останні півсторіччя ознаменувались формуванням концепції інтеграції та нормалізації, які відображали зростання усвідомлення потреб

і можливостей інвалідів, створенням різноманітних програм, направлених на забезпечення умов для їх нормальної соціальної реалізації, щоб вони могли отримувати освіту, працювати і користуватися соціальними благами нарівні з іншими членами суспільства. В Україні не існує державної стратегії щодо забезпечення прав жінок з інвалідністю згідно зі стандартами вказаного міжнародного документу. З'ясовано, Національна Асамблея Інвалідів України відзначає, що для жінок з різними формами інвалідності відсутні професійні психологічні та медичні консультації. Архітектурна недоступність лікарень, неякісні медичні послуги не дають можливості жінкам з інвалідністю користуватися послугами охорони здоров'я на рівні з іншими жінками, реалізувати своє право мати сім'ю, бути матір'ю. Існує недостатня поінформованість медичного персоналу щодо потреб жінок з інвалідністю. Зроблено висновок, що в Україні відсутня державна політика щодо забезпечення та реалізації прав жінок з інвалідністю, їх включення в життя суспільства. Жінки з інвалідністю зазнають дискримінації на підставі інвалідності та статі.

Ключові слова: міжнародні стандарти, права людини, національне законодавство, Конституція, права жінок, права жінок з інвалідністю.

Аннотація

Горова О. В. Права женщин с инвалидностью в Украине. – Стаття.

Стаття посвящена характеристике основных международных стандартов прав инвалидов и национального законодательства по этому вопросу, особенно что касается прав женщин с инвалидностью. Доказано, что современная политика в отношении инвалидов в цивилизованном мире является результатом прогресса за последние двести лет. Во многом она отражает общие условия жизни, социальную и экономическую политику. В целом ее можно представить в двух системах отношение к инвалидам: японской и американской. Отмечено, что важнейшим следствием Международного года инвалидов (1981) стала Всемирная программа действий в отношении инвалидов, принятая Генеральной Ассамблеей ООН и ее резолюция 37/52 от 3 декабря 1982. Выявлено, что последние полвека ознаменовались формированием концепции интеграции и нормализации, которые отражали рост осознания потребностей и возможностей инвалидов, созданием различных программ, направленных на обеспечение условий для их нормальной социальной реализации, чтобы они могли получать образование, работать и пользоваться социальными благами наравне с другими членами общества. В Украине не существует государственной стратегии по обеспечению прав женщин с инвалидностью в соответствии со стандартами указанного международного документа. Выяснено, Национальная Ассамблея инвалидов Украины отмечает, что для женщин с различными формами инвалидности отсутствуют профессиональные психологические и медицинские консультации. Архитектурная недоступность больниц, некачествен-

ные медицинские услуги не дают возможности женщинам с инвалидностью пользоваться услугами здравоохранения наравне с другими женщинами, реализовать свое право иметь семью, быть матерью. Существует недостаточная осведомленность медицинского персонала о потребностях женщин с инвалидностью. Сделан вывод, что в Украине отсутствует государственная политика по обеспечению и реализации прав женщин с инвалидностью, их включения в жизнь общества. Женщины с инвалидностью подвергаются дискриминации по инвалидности и пола.

Ключевые слова: международные стандарты, права человека, национальное законодательство, Конституция, права женщин, права женщин с инвалидностью.

Summary

Horova O. V. Rights of women with disabilities in Ukraine. – Article.

The article is devoted to the characterization of the main international standards of the rights of persons with disabilities and national legislation on this issue, especially as regards the rights of women with disabilities. It has been proved that the current policy of disabled people in the civilized world is the result of progress in the last two hundred years. In many respects, it reflects the general living conditions, social and economic policies. In general, it can be represented in two systems of attitude towards the disabled: Japanese and American. The World Program of Action on Disabled Persons, adopted by the General Assembly of the United Nations and its resolution 37/52 of December 3, 1982, has been emphasized that the most important consequence of the International Year of Persons with Disabilities (1981) was that the last half-century was marked by the formation of the concept of integration and normalization, which reflected increased awareness of the needs and capabilities of the disabled, the creation of various programs aimed at ensuring the conditions for their normal social implementation, so that they can receive education, work and use social benefits along with other members of society. In Ukraine there is no state strategy for ensuring the rights of women with disabilities in accordance with the standards of the specified international document. It is clarified that the National Assembly of Invalids of Ukraine notes that there are no professional psychological and medical consultations for women with different forms of disability. Architectural inaccessibility of hospitals, poor-quality medical services do not allow women with disabilities to use health services at the same level as other women, realize their right to have a family, to be a mother. There is insufficient awareness of the medical staff on the needs of women with disabilities. It is concluded that in Ukraine there is no state policy regarding the provision and realization of the rights of women with disabilities, their inclusion in society. Women with disabilities are discriminated against on the basis of disability and gender.

Key words: international standards, human rights, national legislation, constitution, women's rights, women with disabilities.